

11. Popova, L. V. NUSH ta suchasni tekhnolohiyi v pochatkoviy shkoli [NUSH and modern technologies in primary school]. URL: <http://www.ukr.life/uk/osvita/nushta-innovatsijni-tehnolohiyi-v-pochatkovij-shkoli/>. [in Ukrainian]

12. Tan'ko, T. P. (2009). Rozvytok tvorchoho potentsialu pedahoha v umovakh modernizatsiyi systemy pisyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity [Development of the teacher's creative potential in the conditions of modernization of the post-graduate pedagogical education system]. Vytoky pedahohichnoyi maysternosti. Seriya: Pedahohichni nauky. Poltava. Vyp. 6. S. 146–149. [in Ukrainian]

13. Typovi osvityni prohramy dlya zakladiv zahal'noyi seredn'oyi osvity : 1-2 ta 3-4 klasy (2019) [Typical educational programs for institutions of general secondary education: 1-2 and 3-4 grades]. Kyuyiv: Vydavnytstvo «Svitoch». 336 s. [in Ukrainian]

14. Filonenko, O., Tsukanova, N. (2023). Osoblyvosti formuvannya tsyvrovoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv u zakladi vyshchoyi osvity [Peculiarities of the formation of digital competence of future primary school teachers in a higher education institution]. Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsijni tekhnolohiyi. Sumy: Sums'kyi derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni A. S. Makarenka. № 8–9. S. 155–164. [in Ukrainian]

15. Khymynets', V. V. (2010). Innovatsiyno-humanistychno spryamuvannya suchasnoyi osvity [Innovative and humanistic direction of modern education]. Pedahohika i psykholohiya. № 3. S. 15–24. [in Ukrainian]

16. Chernenko H. M., Opanasenko N. I. Pidhotovka maybutnikh uchyteliv zakladiv pochatkovoyi osvity do vprovadzheniya suchasnykh tekhnolohiy u NUSH [Preparation of future teachers of primary education institutions for the implementation of modern technologies in the National Educational Institution]. 2023. Vyp. 55. Tom 3. S. 143–147. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/55/part_3/29.pdf [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ШЕВЧУК Ірина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: підготовка майбутніх учителів початкової школи до розвитку мислення на уроках математики.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHEVCHUK Iryna Vasylivna – candidate of pedagogical sciences, associate professor of the department of professional methods and innovative technologies in primary school department Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Scientific interests: preparation of future primary school teachers for the development of thinking in mathematics lessons.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2025 р.

УДК 504.37.013

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-217-336-339

МАРТІН Аліна Миколаївна –

доктор педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8886-2585>

e-mail: tarapakamartin@gmail.com

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті досліджуються питання забезпечення сталого розвитку природи й суспільства через екологічну освіту. Екологічна освіта для сталого розвитку є ключовим компонентом загальної освіти, спрямованим на екологізацію всіх аспектів діяльності людини та економіки як основного елемента досягнення балансу між інтересами суспільства і природи.

Сталий розвиток природи й суспільства розглядається як безперервний освітній процес, який включає розширення знань, розвиток спеціальних навичок і формування цінностей, орієнтованих на здоровий спосіб життя в гармонії з природним середовищем. Освіта відіграє центральну роль у забезпеченні сталого розвитку, оскільки вона сприяє формуванню поведінкових моделей, звичок і стилю життя, що відповідають потребам сталого розвитку людства.

Реалізація освіти в інтересах сталого розвитку є пріоритетним завданням, яке потребує активної участі навчальних закладів і формування усвідомлення необхідності екологічного використання природних ресурсів. Особливого значення набуває інформування дітей і молоді про проблеми збереження навколишнього середовища, адже екологічні знання й навички необхідні для виховання відповідального ставлення до природи та розвитку екологічної свідомості.

Мета довгострокової стратегії сталого розвитку України полягає у створенні гуманістичного, безпечного суспільного середовища, розвитку особистості, здатної жити в гармонії із собою, суспільством і природою, а також у забезпеченні умов для її фізичного й духовного зростання.

Реалізація інтеграційних прагнень України вимагає від громадян дотримання загальноприйнятих екологічних норм поведінки. Це, у свою чергу, потребує суттєвих змін в організації та змісті освітнього процесу, орієнтованих на розвиток здатності молоді до безперервного екологічного навчання, формування громадянської свідомості та активної життєвої позиції. Екологічна освіта є не лише важливою умовою, але й ключовим інструментом досягнення сталого розвитку.

На сучасному етапі реформування освіти необхідно переглянути роль екологічної освіти, утвердивши її як потужний засіб соціалізації особистості. Вона сприяє адаптації людини до життя в умовах урбанізованого середовища та підтримує розвиток громадянського суспільства.

Ключові слова: освіта для сталого розвитку, педагогічні умови, екологічна освіта, екологічна культура, навколишнє середовище, реалізація цілей освіти для сталого розвитку.

MARTIN Alina Nikolaevna –

Doctor Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Methods
of Preschool and Primary Education
of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8886-2585>
e-mail: tarapakamartin@gmail.com

ENVIRONMENTAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Problems of ensuring sustainable development of nature and society in the context of environmental education have been considered in the article. Environmental education for sustainable development is a systemic basic component of education for sustainable development, focused on the systematic bringing environmental awareness to all spheres of life, economy as a key factor in achieving a sustainable balance of nature and society's interests.

Sustainable development of nature and society should be understood as a continuous education process, including the expansion of knowledge, formation of special skills, life positions and values for a healthy lifestyle in harmony with nature.

Special place is given to the educational process in ensuring sustainable development. The main task of this area of education is the formation of patterns of behavior, habits, lifestyle that meet the needs of sustainable development of humankind.

The introduction of education in the interests of sustainable development is one of the priority tasks, and it is impossible without active participation of educational institutions, without awareness of the necessity to use natural resources environmentally safely and to have caring attitude towards nature. The organization of the educational process of informing children and youth about the problem of environmental protection is an important link. Ecological knowledge, skills, beliefs are especially necessary today for the education of a new value attitude to nature, the development of person's worldview consciousness. The purpose of Ukraine's long-term strategy for sustainable development is to improve the social environment on a humanistic basis of sustainability and security; formation of personality who is free, provided with all opportunities for self-revelation, physically and spiritually developed and lives in harmony with oneself, other people and the world around.

The implementation of Ukraine's integration aspirations requires compliance with generally accepted environmental norms of behavior of all citizens of the country, which in turn requires a significant review of the organization and content of the educational process in the direction of strengthening the ability of young people to continuous ecological education based on the formation of civic awareness and activity. Environmental education is a prerequisite and at the same time a priority means of achieving the sustainable development. Thus, at the present stage of the education reform, a new position should be established regarding environmental education as a tool for the person's socialization, one's adaptation to life in an urbanized environment in the conditions of civil society development.

Key words: education for sustainable development, pedagogical conditions, education, environmental education, ecological culture, environment, realization of goals of education for sustainable development.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Перехід до реалізації стратегії сталого розвитку в Україні зумовлений як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, зокрема євроінтеграційними прагненнями країни та необхідністю виконання міжнародних зобов'язань.

Аналіз літературних джерел дає змогу окреслити зміст поняття «освіта для сталого розвитку» як «сучасний підхід до організації освітнього процесу, який включає інформування членів суспільства про основні проблеми сталого розвитку, формування світогляду, що базується на засадах сталості, переорієнтацію навчання з передачі знань на встановлення діалогу» [4, с. 173]. Сталий розвиток суспільства варто розглядати як безперервний процес навчання, який включає не лише розширення знань, а й формування специфічних навичок, життєвих позицій і цінностей, спрямованих на ведення здорового способу життя у гармонії з природою.

Ідеї сталого розвитку реалізуються в освітніх закладах через екологічну освіту. Мета екологічної освіти – формування екологічної свідомості особистості, готовності відповідально ставитися до довкілля, виховання екологічно усвідомленої поведінки, знань прав і обов'язків громадян та екологічної компетентності учасників освітнього процесу. Означена мета співвідноситься з цілями освіти для сталого розвитку, серед яких формування в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку знань і практичних навичок, які дають їм змогу приймати рішення, спрямовані на покращення якості життя без загрози для майбутніх поколінь.

Зклади освіти відіграють ключову роль у реалізації концептуальних засад виховання молоді, виступаючи основною ланкою освітнього простору

країни [6]. Ефективне екологічне виховання та розвиток дітей можливі за умов створення такого освітнього середовища, яке сприяє взаємодії з природою та накопиченню нового досвіду діяльності в гармонії з навколишнім середовищем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Широке коло питань проблематики сталого розвитку, формування та механізмів його ресурсного забезпечення розробляють провідні вітчизняні та закордонні наукові школи. Значний вклад у постановку проблематики сталого розвитку внесли вітчизняні дослідники Б. Буркинський, Т. Галушкіна, З. Герасимчук, М. Голубець, Б. Данилишин, П. Костюк, Л. Масловська, Л. Руденко, В. Степанов, В. Шубравська, М. Чумаченко та багато інших.

Серед дослідників, що займаються вивченням екологічної освіти для сталого розвитку, можна назвати таких вчених, як В. Акопян, О. Бондар, В. Барановська, О. Єресько, Г. Білявський, В. Боголюбов, Н. Демченко, Г. Кремечек, В. Крисаченко, К. Левківський та інші.

Загальні підходи до екологічного виховання дітей на сучасному етапі були предметом досліджень авторів: Г. Беленької, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Горопахи, Н. Кот, Н. Лисенко, С. Ніколаєвої, З. Плохій, Г. Пустовіта, Н. Пустовіт, Л. Різник, Н. Рижової, Н. Яришевої та інші.

Головною метою цієї роботи є дослідження значення екологічної освіти для стратегії сталого розвитку в освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Останніми роками в Україні, як і в багатьох інших країнах, на державному рівні активно підтримується концепція екологізації виховання [7]. Екологічну свідомість неможливо просто засвоїти – її необхідно виховувати. У зв'язку з цим еколо-

гізація всієї системи освіти та виховання набуває особливої актуальності для сучасного суспільства.

Початок екологічної освіти в Україні сягає середини 70-х років минулого століття, коли питання охорони природи набули стратегічного значення для державного розвитку. Після проведення Стокгольмської конференції ООН з питань довкілля у 1972 році було ухвалено низку законодавчих і нормативних документів, спрямованих на збереження природи та контроль за станом навколишнього середовища, а також розпочато наукові дослідження у цій галузі.

У 2001 році Колегія МОН України затвердила Концепцію екологічної освіти, яка стала основою формування екологічної культури як ключового елемента системи національного та громадянського виховання. Ця концепція охоплює всі верстви населення України, зокрема через екологічне просвітництво, що здійснюється за підтримки громадських екологічних організацій і природоохоронних установ. Вона також передбачає процеси навчання, виховання та розвитку особистості, спрямовані на підвищення екологічної свідомості [3].

Ефективним інструментом створення економічно розвиненої держави є екологічна діяльність громадян, заснована на високому рівні екологічної освіченості та культури. Сучасна екологічна освіта має значний потенціал, оскільки спрямована на систематичну та цілеспрямовану передачу знань, які формують екологічну свідомість особистості. Вона дозволяє молоді усвідомлювати проблеми довкілля та важливість раціонального природо-користування впродовж усього життя [7].

Важливу роль у забезпеченні сталого розвитку відіграє освітній процес. Його ключовим завданням є формування моделей поведінки, звичок і способу життя, які відповідають принципам сталого розвитку людства. Основна мета безперервної екологічної освіти для сталого розвитку полягає у сприянні формуванню гармонійної взаємодії суспільства та природи. Вона передбачає розвиток екологізованої економіки, створення відповідальних соціальних інституцій, виховання екологічно свідомої поведінки як окремих осіб, так і соціальних груп.

До основних положень стратегії сталого розвитку в галузі освіти належать: 1) освіта для сталого розвитку триває протягом усього життя людини і є невід'ємним складником загальної системи освіти; 2) не обмежується лише формальними освітніми закладами; 3) метою є виховання свідомих членів суспільства, які розуміють взаємозв'язок і взаємозалежність між людиною і природою, усвідомлюють необхідність збереження глобальної рівноваги і свою роль у вирішенні екологічних проблем, 4) необхідністю забезпечити широке поширення знань, умінь і навичок, що сприяють прийняттю обґрунтованих рішень [6].

Безперервна екологічна освіта, як ключовий елемент освіти для сталого розвитку, має виконувати інтеграційну функцію, сприяючи екологізації всіх освітніх напрямів (економічного, гуманітарного, технічного тощо) на всіх етапах навчання – від дошкільної до вищої освіти.

Згідно зі Стратегією Європейської економічної комісії ООН, екологічна освіта для сталого розвитку є невід'ємною частиною інтегрованої системи освіти для сталого розвитку [7].

Освіта виступає як передумова і ключовий інструмент досягнення сталого розвитку. Екологічна освіта передбачає поетапний підхід, орієнтований на всі вікові, соціальні та професійні категорії населення. У системі безперервної екологічної освіти першочергова роль належить дошкільному навчанню, основною метою якого є формування у дітей базових уявлень про навколишній світ, виховання поваги та відповідальності за природу.

Дошкільна екологічна освіта акцентує увагу на емоційно-естетичному сприйнятті природи, формуванні етичних норм, а також розвитку гуманістичних і естетичних почуттів. Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти України, природничо-екологічна компетенція передбачає обізнаність дитини про взаємозв'язки в природному середовищі – між повітрям, водою, ґрунтом, рослинами, тваринами, людиною, Сонцем і Місяцем. Дитина має розуміти значення природи для життя людини, усвідомлювати вплив людської діяльності на довкілля та формувати відповідальне ставлення до природи як до цінності [1].

Аналіз типових освітніх програм для початкової школи (автор О. Савченко [5]) дає змогу зробити висновок, що з першого класу слід систематично формувати світогляд учнів, орієнтований на розуміння та аналіз екологічних проблем. Шкільний етап є ключовим у системі екологічної освіти, адже сучасне суспільство очікує від освітнього закладу максимального розвитку інтелектуальних здібностей учнів, а також формування загальнолюдських цінностей, зокрема духовності, екологічної культури, моралі та етики. Саме школі відводиться провідна роль у формуванні екологічного мислення.

Пріоритетом шкільної екологічної освіти є виховання ціннісного ставлення до природи, формування фундаментальних знань про основні екологічні закони, сутність екології як науки, її структуру, значущість та взаємозв'язок з іншими науками, а також ознайомлення з основами природоохоронного законодавства.

Особливістю сучасної екологічної освіти є її спрямованість на гармонізацію відносин між суспільством і природою, вирішення екологічних проблем та забезпечення сталого розвитку. Завдання й цілі екологічної освіти формуються з урахуванням стратегічних напрямів національної екологічної політики [6].

Екологічна освіта охоплює такі ключові елементи, як екологічні знання, мислення, світогляд, етика та культура. Її стратегічне завдання полягає у створенні науково обґрунтованих підходів до освіти, поступовому реформуванні системи навчання з урахуванням позитивного національного та світового досвіду взаємодії з природою, реалізації положень Стратегії освіти в інтересах сталого розвитку, а також вихованні поколінь із високим рівнем екологічної культури.

Основу екологічної освіти становлять системи знань, що включають світоглядні, екосистемні, правові, нормативні, політичні, етичні, управлінські, економічні та соціальні аспекти. Світоглядні знання базуються на парадигмі сталого екологічно збалансованого розвитку суспільства, соціоприродній цілісності та ноосферних законах співіснування людини, інших живих організмів і природи [3].

Формування нового типу мислення у дітей, орієнтованого на сталий розвиток та щоденне застосування екологічно раціонального стилю життя, є фундаментальною умовою для виховання суспільства з високою екологічною свідомістю.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Переорієнтація наявної освіти на всіх рівнях для вирішення питань сталого розвитку передбачає врахування сучасних потреб в екологічній освіті для сталого розвитку, формування необхідного змістовного складника навчальної та виховної діяльності, інтеграції принципів сталого розвитку у всі ланки освіти.

На сучасному етапі поява нового типу екологічної освіти, орієнтованої на сталий розвиток, стала ключовою умовою трансформації світового суспільства. Згідно зі Стратегією Європейської економічної комісії ООН з освіти для сталого розвитку, структура Концепції екологічної освіти спрямована на забезпечення сталого, екологічно збалансованого розвитку суспільства та відповідає сучасним вимогам системної екологізації.

Науковий розвиток і освіта є ключовими передумовами для досягнення збалансованого сталого розвитку суспільства. Основна мета екологічної освіти полягає у розвитку екологічної культури особистості, де основними компонентами виступають екологічні ціннісні відносини і природоохоронна діяльність. Таким чином, якісна екологічна освіта є необхідною умовою для забезпечення сталого розвитку як суспільства, так і природи, а через освіту можна виховувати відповідне ставлення, поведінку та стиль життя, що сприятимуть сталому розвитку майбутніх поколінь.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні від 12.01.2021 р. № 33 / [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazoviy-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Концепція Нової української школи. URL: <https://nus.org.ua/wpcontent/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf>
3. Коренева І. М. Освіта для сталого розвитку: реалії України. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. 2018. Вип. 36. С. 17–24
4. Пометун О. І. Педагогічні засади освіти для сталого розвитку в Українській школі. Український педагогічний журнал. 2015. № 1. С. 171–182.
5. Савченко О. Я. Типова освітня програма. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>
6. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р.

№ 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019> (дата звернення: 11.04.2022).

7. Цілі сталого розвитку: Україна 2020. Моніторинговий звіт / Держ. служба статистики України за підтримки ЮНІСЕФ в Україні. 2021. 92 с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/sustainable-development-goals-ukraine-2020-monitoring-r> On strengthening the local 100 politics to the realization of rural quality education sustainable development goals report (дата звернення: 09.04.2022).

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini, 33 from 12.01.2021. [Basic component of preschool education in Ukraine]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazoviy-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> [in Ukrainian]
2. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly [The concept of the New Ukrainian school]. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczyia_tf_APA.pdf [in Ukrainian]
3. Koreneva, I. M. (2018). Osvita dlia staloho rozvytku: realii Ukrainy [Education for sustainable development: the realities of Ukraine]. Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka, 36. S. 17–24 [in Ukrainian]
4. Pometun, O. I. (2015). Pedahohichni zasady osvity dlia staloho rozvytku v Ukrainiskii shkoli [Pedagogical principles of education for sustainable development in the Ukrainian school]. Ukrainyskiy pedahohichnyi zhurnal, 1. S. 171–182 [in Ukrainian]
5. Savchenko, O. Ya. Typova osvitnia prohrama [Typical educational program]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> [in Ukrainian]
6. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku : Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 30.09.2019 r. № 722/2019. (2019) [On the Goals of Sustainable Development of Ukraine for the period up to 2030: Decree of the President of Ukraine of 30.09.2019 № 722/2019]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (data zvernennia: 11.05.2022). [in Ukrainian]
7. Tsili staloho rozvytku Ukraina 2020. Monitorynhovyi zvit. Derzh. sluzhba statystyky Ukrainy za pidtrymky YuNISEF v Ukraini(2021).[Sustainable Development Goals Ukraine 2020. Monitoring report. State Statistics Service of Ukraine with the support of UNICEF in Ukraine]. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/sustainable-development-goals-ukraine-2020-monitoring-report> [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МАРТІН Аліна Миколаївна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: розвиток та реалізація природничого складника у дошкільній та початковій освіті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MARTIN Alina Mykolaivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Methods of Preschool and Primary Education of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: development and implementation of the natural science component in preschool and primary education.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2025 р.